

MOŽNOSTI A LIMITY VE SLUŽBÁCH KNIHOVEN

Jindřiška Pospíšilová – Karolína Košťálová, Národní knihovna ČR

Jednotná informační brána (JIB) je založena na spojení dvou produktů firmy ExLibris, kterými jsou MetaLib, jenž zajišťuje vyhledávání v různých informačních zdrojích, a SFX umožňující přidané služby. Toto spojení přináší řadu výhod jak pro uživatele, tak i pro knihovníky. V přímých knihovnicko-informačních službách může být JIB využit při poskytování bibliografických, faktografických i dokumentových služeb. Díky zapojení českých souborných katalogů a katalogů českých knihoven a výše zmíněným vlastnostem může JIB plnit i funkci virtuálního souborného katalogu.

Koncem března 2003 byla uvedena do provozu vyšší verze JIB, která přinesla nové funkce a vlastnosti spojené s vyhledáváním a v neposlední řadě i nový interface. Na některé novinky současné verze jsme se zaměřily v našem příspěvku.

¹ Dva způsoby vyhledávání

Jak jsme již uvedli, JIB je možné využít při poskytování základních knihovnických a informačních služeb. Pro vyhledávání v JIB slouží **Rychlé vyhledávání** (3 předvybrané souborné katalogy – SK CASLIN, SK UK, SKAT, zadaný dotaz se vyhledává ve všech polích) a pro konkrétnější vyhledávání **základní formulář**, který je společný pro všechny zdroje. JIB nabízí v tomto formuláři vyhledávání **podle základních údajů**, tzn. podle autora, názvu, předmětu, roku vydání, ISBN a ISSN. Zároveň je zde možnost hledat ve všech polích, tzn. např. i v abstraktu či plném textu článku. Toto vyhledávání ve všech polích může být méně přesné, takže pokud hledáme konkrétní knihu, na základě zkušeností doporučujeme zadávat známé

---

¹ Znaménko plus je obecně přijímáno jako označení/symbol přínosu.

údaje (např. autor knihy, název článku) do konkrétních polí (např. pole Autor, Název).

Různé katalogy a databáze, které jsou připojené do JIB, mají ve svém originálním prostředí velmi odlišné možnosti vyhledávání, ať jde o formulaci dotazu nebo množství údajů, jež lze v konkrétní databázi vyhledávat. V případě dotazu, který není možné pomocí JIB zodpovědět (např. které knihy vydané v roce 2002 v češtině byly přeloženy z němčiny, knihy vydané v určité edici, knihy vydané určitým nakladatelstvím), má uživatel vždy možnost se přes ikonu odkázat do přirozeného prostředí vybraného katalogu/databáze a zadat dotaz přímo pomocí vyhledávacích nástrojů tohoto zdroje.

Na základě zkušeností s možnostmi nové verze MetaLib a po postupném zpřesnění nastavení připojených katalogů jsou pro jednotlivé zapojené katalogy zpracovávány nápovědy. Cílem nápověd je upozornit uživatele na specifika jednotlivých zdrojů a pomoci mu při správné formulaci dotazu.

Zpřehlednění nabídky zdrojů v MetaLib

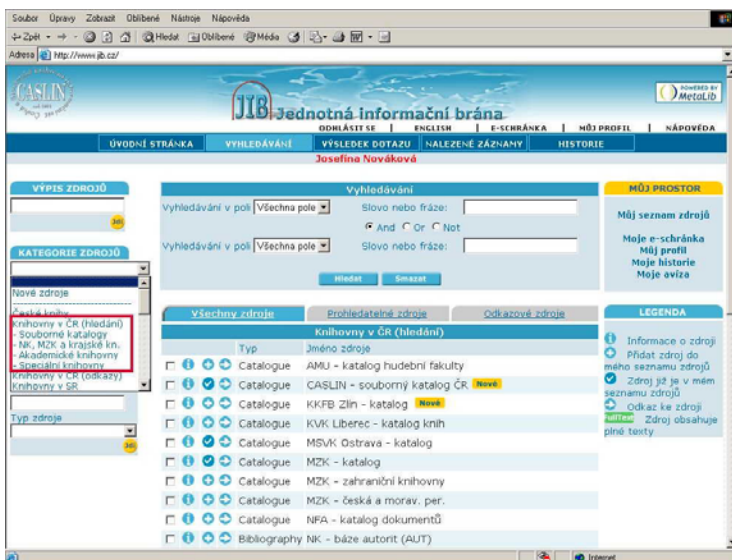
V současné době patří mezi prohledatelné zdroje JIB již 61 katalogů a databází. Kromě volně přístupných databází (katalogy českých, slovenských a dalších zahraničních knihoven, článkové databáze) jsou v nabídce JIB i zdroje licencované (Ebsco, ProQuest 5000, OCLC, databáze firmy Silver-Platter).

Pro větší přehlednost zapojených katalogů českých knihoven byla kategorie **Knihovny v ČR (hledání)** rozdělena do několika podkategorií. Při vyhledávání můžeme pracovat se zdroji celé kategorie nebo využít nabídku jednotlivých podkategorií.

V rámci jedné kategorie jsou zdroje řazeny vždy důsledně abecedně. S postupným zapojováním stále většího počtu knihoven se toto řazení jevílo při využívání s JIB jako velmi nepraktické a z hlediska poskytování knihovnických a informačních služeb nevhodné. Zvolením obecně přijímaného rozdělení knihoven dle jejich typu bylo dosaženo zpřehlednění nabídky zdrojů v této kategorii.

Zkvalitnění funkce Slučování

S novou verzí MetaLib byla vylepšena funkce **Slučování**. V původní verzi probíhalo slučování na základě porovnání polí obsahujících základní bibliografické údaje. Důsledkem nepřesností při jmenné katalogizaci vznikaly často i po sloučení duplicity. V nové verzi je při slučování prvním porovnávaným údajem vždy ISBN/ISSN, pouze pokud není v záznamu toto standardní číslo uvedeno, jsou využívány údaje autor, název a rok vydání.

➕ Výhody registrovaného uživatele

Pro uživatele, kterému nevyhovuje nabídka zdrojů v jednotlivých kategoriích a který využívá v JIB pravidelně určité zdroje, jejichž sestavu při začátku každé práce opakovaně vytváří, nabízí JIB funkci **Můj seznam zdrojů**. Tuto funkci mohou využívat v JIB jak registrovaní uživatelé, tak i ti, kteří do JIB vstupují jako „hosté“, tedy bez registrace. Registrovanému uživateli zůstává Můj seznam zdrojů k dispozici i po odhlášení a novém přihlášení, neregistrovaní uživatelé mohou tuto funkci používat pouze do doby ukončení práce v JIB.

Uživatelé, kteří využívají JIB v rámci své pracovní činnosti, ocení možnost vytvořit si více registrací a tím i více sestav v Mém seznamu zdrojů. Příkladem může být vytvoření registrace pro ověřování správnosti bibliografické citace monografií a následné dostupnosti na území ČR či registrace pro vyhledávání v článkových databázích s ověřováním dostupnosti plného textu.

Další užitečnou vlastností nové verze JIB je pro registrované uživatele funkce **Moje avíza**. Jde v podstatě o zavedení služby SDI, známou také pod českou zkratkou ARI.

➕ Zpřehlednění nabídky přidáných služeb SFX

Obdobně jako v MetaLib byly i katalogy, které SFX využívá k ověřování dostupnosti na území ČR, rozděleny do několika skupin:

- souborné katalogy

- katalogy NK, MZK a krajských knihoven
- katalogy akademických knihoven
- katalogy speciálních knihoven

Rozšíření nabídky přidaných služeb SFX

Jedním z limitů SFX ve staré verzi JIB byla možnost ověřit si dostupnost pouze u dokumentů, které v bibliografickém popisu obsahovaly informaci o ISBN/ISSN. Tento limit byl překonán přechodem na novou verzi. Při absenci ISBN/ISSN se v současné době provádí zjišťování dostupnosti podle názvu. Takovýto výsledek je samozřejmě méně spolehlivý a přesný, nicméně se domníváme, že jde o rozšíření využitelnosti SFX služeb.

Při ověřování dostupnosti plných textů mohou všichni uživatelé kromě plnotextových licencovaných databází využívat i nově začleněné volně dostupné plnotextové a abstraktové zdroje (např. HighWire Press, Oxford University Press).

Nabídka přidaných služeb SFX je prostřednictvím Citation Linker k dispozici uživatelům, kteří nemají oprávnění pracovat s licencovanými databázemi. Z tohoto důvodu bylo do SFX nabídky začleněno i konto NK ČR v EZB (Elektronische Zeitschriftenbibliothek)². Kromě více než 5400 volně dostupných plnotextových titulů obsahuje toto konto i informace o plnotextových časopisech obsažených ve všech licencích dostupných v rámci NK ČR. Vzhledem k tomu, že konto NK ČR je volně přístupné a většinu začleněných licencí mohou využívat i další knihovny v ČR, má tato služba vysokou vypovídací hodnotu.

Citation Linker

Rozšířením nabídky služeb v rámci JIB je i aktivace služby Citation Linker³. Prostřednictvím jednoduchého formuláře je možné si na základě bibliografických údajů vytvořit pro libovolný typ dokumentu (monografie, článek, periodikum) nabídku SFX přidaných služeb. Uživatel tedy již nemusí hledat dokument nejprve v JIB, stačí zadat základní informace o dokumentu do nadefinovaných formulářů. Nabídka licencovaných zdrojů v SFX se vytváří na stejném principu jako při použití JIB, tzn. pouze pro uživatele z knihoven, které se již do projektu JIB přihlásily (autorizace prostřednictvím IP adresy). Odkaz na Citation Linker se nachází na stránkách Informačního portálu JIB.

---

² *Elektronická knihovna časopisů (EZB)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.nkp.cz/ezb>>.

³ *Citation Linker* [online]. ExLibris, 2003. [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <http://www.jib.cz:9004/citation/sfx_local>.

+ Nabídka SFX služeb mimo JIB

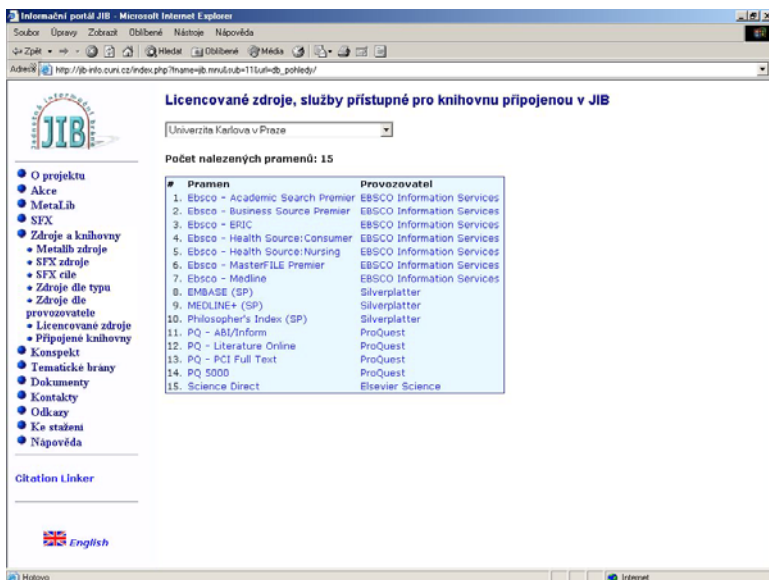
Kromě Jednotné informační brány a služby Citation Linker naleznou uživatelé některých knihoven tlačítko SFX i ve svém lokálním katalogu případně v licencovaných databázích. Konkrétně jde např. o katalogy MZK, VKOL, SK UK, VPK ... Z licencovaných zdrojů jsou to vybrané databáze OCLC FirstSearch. Bližší informace o možnosti využití SFX tlačítka ve vašem OPAC naleznete na Informačním portálu JIB⁴.

+ Informační portál JIB

Zkvalitnění informačního aparátu JIB představuje nová služba Informačního portálu JIB nazvaná **Zdroje a knihovny**⁵. S pomocí databáze zde byly shromážděny informace o všech zdrojích zapojených do JIB, ať již prohledatelných v prostředí MetaLib či využívaných pro přidávané služby SFX a dále i informace o knihovnách zapojených do projektu JIB.

⁴ *Informační portál JIB : SFX - Technická specifikace připojení* [online]. [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: < <http://jib-info.cuni.cz/index.php?fname=jib.mnu&sub=6&url=dokumenty/>>.

⁵ *Informační portál JIB : JIB INFO DB – pohledy* [online]. [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: < http://jib-info.cuni.cz/index.php?fname=jib.mnu&sub=11&url=db_pohledy/>.

S přechodem na novou verzi nebyly vyřešeny všechny limity jednotlivých složek Jednotné informační brány, tak jak jsou popsány na Informačním portálu JIB. Do popředí se více dostala ta omezení, která zcela nesouvisí s technickými řešeními JIB, spíše je můžeme dát do souvislosti s rostoucí mírou využití JIB a větším kontaktem s koncovými uživateli.

6 Omezené množství prohlédatelných zdrojů

Velké části uživatelů se může zdát množství zdrojů, které lze v JIB využít pro paralelní prohlédávání, v porovnání s počtem zdrojů v JIB popsáných poměrně malé. Zapojení zdroje pro vyhledávání je závislé na technických parametrech zdroje na jedné straně a JIB na straně druhé. Uživatelé mohou sami svými návrhy rozšířit nabídku zdrojů zapojených do JIB.

6 Koncepce začleňování katalogů do kategorií

Z reakcí uživatelů JIB vyplývá, že systém začleňování katalogů knihoven je složitý / méně přehledný. Omezený počet zdrojů, které je možné zobrazit v jednotlivých kategoriích (max. 100), nás vedl k následujícímu řešení:

⁶ Znaménko mínus je obecně přijímáno jako označení/symbol nedostatku či negativní vlastnosti.

- kategorie *Knihovny v ...* obsahuje katalogy všechny knihoven začleněných do JIB bez ohledu na oborovou gesci knihovny
- *oborové kategorie* (24 skupin metoda Konspektu) obsahují pouze katalogy knihoven specializovaných na vybraný obor/obory
- *oborové kategorie* (24 skupin metoda Konspektu) neobsahují katalogy knihoven s univerzálním fondem

➔ Vytváření nabídky SFX

Současná nabídka ověřování dostupnosti dokumentu v katalozích jednotlivých knihoven se vytváří bez ohledu na to, zda se hledaný dokument v katalogu skutečně nachází. Uživatel je tak nucen prohledat všechny nabízené katalogy bez jistoty, že dokument vskutku nalezne. Ideálním stavem a naším cílem je vytvoření již ověřené nabídky pouze těch knihoven, v jejichž katalogu se vyskytuje alespoň jeden exemplář daného titulu.

➕ Co říci závěrem? ➔

Jako všechny nástroje vytvářené námi lidmi má i Jednotná informační brána a možnosti jejího využití při poskytování služeb své klady a zápory. Mezi klady jistě patří shromáždění významných českých katalogů pod jedno vyhledávací rozhraní. Tato vlastnost není samozřejmě vyhrazena pouze JIB. V podmínkách České republiky existuje např. systém MVS Regionální knihovny Karviná⁷. Dále nabízí obdobnou funkci i knihovní systém Advanced Rapid Library (ARL), který umožňuje prohledávat v přirozeném prostředí ARL i katalogy jiných knihoven ovšem bez možnosti paralelního vyhledávání ve více zdrojích - konkrétně je tato funkce nabízena v katalogu KVK Liberec⁸. Třetím příkladem je knihovní systém T-Series umožňující v jednotném rozhraní souběžné prohledávání více katalogů zpřístupňovaných v tomto systému (Souborný katalog knihoven s T-Series využívá JIB v nabídce SFX). Z obdobných zahraničních portálů využívaných v českých knihovnách můžeme jmenovat slovenský portál BBB⁹ nebo německé rozhraní KVK¹⁰.

Jaký je tedy pro uživatele vlastně rozdíl mezi jmenovanými portály a JIB? České portály se zaměřily výhradně na zpřístupnění katalogů v jednom

⁷ MVS [online]. Karviná : Regionální knihovna Karviná, c1998, 2001, [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.mvs.cz>>.

⁸ [Krajská vědecká knihovna v Liberci : online katalog] [online]. [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <<http://ipac.kvkl.cz/aRL/main.php?language=czech>>.

⁹ BBB [online]. Bratislava : Univerzitná knižnica, 2002, [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.caslin.sk>>.

¹⁰ UB Karlsruhe: KVK Karlsruher Virtueller Katalog : Standardzugang : Deutsch [online]. Karlsruhe : UB Karlsruhe, 2002, [cit. 2003-07-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html>>.

uživatelském rozhraní. Výhodou JIB a uvedených zahraničních portálů je, že zapojily do své nabídky i článkové databáze, ať již plnotextové či pouze bibliografické. Využitím licencovaných a volných zdrojů v nabídce přídatných služeb SFX umožnil JIB z jednoho místa jednoduchým způsobem využívat heterogenní informační zdroje dostupné v českých knihovnách. Využití softwarových prostředků JIB i mimo toto rozhraní přináší uživateli možnost používat takto konsolidované služby i v přirozeném prostředí vlastního online katalogu.

Ze statistik JIB (duben-červen 2003) vyplývá, že mezi nejpoužívanější zdroje patří především české katalogy. Z těchto údajů můžeme usoudit, že uživatelé chápou JIB jako virtuální souborný katalog. Je nyní na nás, abychom jejich očekávání nezklamali a vytvářeli tedy JIB nejen k obrazu knihovníků, ale splnili i představy neprofesionálních uživatelů rozvíjením nabídky zdrojů a s nimi spojených služeb.

Doporučené dokumenty k tématu

1. STOKLASOVÁ, Bohdana, KRBEC, Pavel. Jednotná informační brána. Praha : Národní knihovna ČR, 2002. 43 s. ISBN 80-7050-415-3.
2. POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška, KOŠTÁLOVÁ, Karolína. Jednotná informační brána [online]. Přístup z: <<http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/forum1/forum1.html>>
3. STOKLASOVÁ, Bohdana, KRBEC, Pavel . Integrovaný přístup k informacím prostřednictvím Jednotné informační brány. Národní knihovna. 2002, roč. 13, č. 4, s. 225-249. ISSN 0862-7487.
4. POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška, KOŠTÁLOVÁ, Karolína. Nová možnost spolupráce [PPT prezentace přednesená na konferenci INFOS 2003 ve Staré Lesné]. Přístup z: <http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/infos2003/JIB_Infos.ppt>
5. STOKLASOVÁ, Bohdana, KRBEC, Pavel. CASLIN Uniform information gateway [Text příspěvku pro sborník pro mezinárodní konferenci The Andrew W. Mellon Conference on Union Catalogs v Tallinnu. Sborník je v tisku] Přístup též z: <<http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/tallin/html/Tallin.html>>.
6. STOKLASOVÁ, Bohdana. Integrace informačních zdrojů v Jednotné informační bráně a její dopad na strategii knihoven. Knihovny současnosti 2002. Brno : Sdružení knihoven ČR, 2002; s. 266-283. ISBN 80-86249-18-2. Přístup též z: <http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/sec2002/Sec2002_strateg.doc>.
7. STOKLASOVÁ, Bohdana. Jednotná informační brána jako služba i výzva pro české univerzity. Rufis 2002. Brno : ApS Brno, 2002. – S. 101-10. Přístup též z: <<http://jib-info.cuni.cz/dokumenty/rufis/rufis.htm>>.
8. BALÍKOVÁ, Marie. Metoda konceptu : koncept - standard pro popis a koordinované budování knihovních fondů. [Online]. Přístup z: http://www.nkp.cz/standard/MDT_koncept_VP1.htm